

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Лепейко Тетяни Іванівни

на дисертаційну роботу Гончара Михайла Федоровича

«Формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах»,

яку подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Економічне становище України в сучасних умовах характеризується зтяжним кризовим станом, який охопив всі сфери суспільних відносин, всі сфери господарювання та зумовлює масштабний вплив на соціальну сферу. Сполучення кризового стану економіки країни, проблем в діяльності підприємств викликає невпевненість в завтрашньому дні, ряд особистих переживань – фактори, які щоденно формують стреси у працівників підприємств. Виникає замкнуте коло причин та наслідків, в яких відображається особисте стресове навантаження працівників, низька самоорганізація до продуктивної праці та неспроможність підприємства своєчасно управляти подоланням стресів з метою забезпечення високопродуктивної праці та гармонії в колективі. За таких обставин особливо важливою і актуальною є розробка сучасного інструментарію формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах.

Стрес-менеджмент в сучасній системі управління суб'єктом господарювання є її невід'ємною складовою, оскільки націлений насамперед на подолання екстремальних, критичних небажаних відхилень від очікуваних параметрів розвитку та дієве управління ними. Він у своїй структурі охоплює антикризовий, адаптивний, реактивний, рефлексивний та антисипативний менеджмент, інструментарій яких у сукупності створює передумови для найбільш ефективної протидії стрес-факторам і подолання стресових ситуацій на підприємстві, у його підрозділах та в окремих групах працівників. Саме тому проблема формування та використання систем стрес-менеджменту є однією з актуальних.

Наукові пошуки дисертанта відбувалися в контексті розроблення держбюджетної тематики Національної металургійної академії України «Моделювання економічної поведінки та стратегії розвитку суб'єктів

господарювання» (державний реєстраційний номер 0116U008360) та комплексної ініційованої теми «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» (державний реєстраційний номер 0116U006782) (акт впровадження №130 від 20.03.2018р.), де автор відстоює концепцію формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах як конкретної функції менеджменту, що реалізується шляхом використання загальних функцій з метою отримання методів впливу, які на засадах управлінських рішень сприяють подоланню критичних небажаних відхилень, що є істотними, екстремальними та чинять вагомий негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання.

Дисертацію виконано у межах науково-дослідних робіт кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка»: «Формування системи управління діяльністю організації на засадах врахування інтересів стейкхолдерів» (номер державної реєстрації 0115U006724), «Розвиток процесно-структурованого менеджменту в умовах транскордонного співробітництва підприємств» (номер державної реєстрації 0117U001463) (акт впровадження від 04.09.2018р.), в межах яких автор пропонує використовувати запропонований ним метод візуалізації в межах систем стрес-менеджменту зон потенційних критичних небажаних відхилень, котрий ґрунтується на ідентифікуванні сигналів раннього попередження, які враховують волатильність сфер інтересів підприємства у взаємодії із ключовими стейкхолдерами.

Автором обґрунтовано і концептуальні положення щодо формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, що представлено у відповідній монографії «Системи стрес-менеджменту на підприємствах: формування, використання та моделювання». Також Гончар М.Ф. отримав авторське право на науковий твір «Стрес-менеджмент у системі управління підприємством» (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №77725 від 20.03.2018 р.).

На підставі вищеописаного можна зробити висновок, що тема дисертації є актуальною, а результати дослідження знайшли використання під час виконання науково-дослідних тем.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій спирається на раціональність методів дослідження, використаних автором; логічну узгодженість компонентів теоретичного підходу, розробленого автором та на результати підтвердження головних положень в

експериментально-виробничій практиці модернізації системи управління підприємства в умовах становлення інформаційного суспільства.

Розроблені автором наукові положення, сформовані висновки і рекомендації характеризуються високим рівнем обґрунтованості та достовірності, що підтверджується ретельним вивченням вітчизняних та зарубіжних наукових джерел за проблемами розроблення нових методів менеджменту в умовах становлення інформаційного суспільства, зокрема особливостям реформування організаційно-виробничих систем підприємств, коректним застосуванням і логічним узгодженням класичних положень теорії управління, адекватним застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, обробленням математичного статистичного матеріалу, теоретичною та експериментальною перевіркою розробок на основі їхньої апробації на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, а також шляхом впровадження у діяльність вітчизняних підприємств, розрахунком відповідних показників і одержанням кількісних результатів.

3. Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертацію побудовано у чіткій та логічній послідовності. Висновки, результати, та положення є науково обґрунтованими. Сукупність лексичних прийомів та логіка викладання матеріалу визначає науковий стиль дисертації.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні та прикладні засади формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах» (с.44-98) дисертантом обґрунтовано, що уся різноманітність стресів виникає під впливом стресорів, тобто факторів, які зумовлюють їхнє виникнення і перебіг (с.50-54), з'ясовано, що в умовах нестабільності зовнішнього середовища функціонування, більшість підприємств зустрілися з проблемою подолання небажаних відхилень в управлінській діяльності (с.55-59), виокремлено місце стрес-менеджменту в системі менеджменту підприємства (с.61-63), ідентифіковано різноманітні характерні особливості стрес менеджменту на підприємствах в сучасних умовах (с.81-84).

Другий розділ дисертаційної роботи «Концепція формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах» (с.99-163) присвячений дослідженню чинників формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах. Запропоновано виокремлювати чинники прямого та опосередкованого впливу (с.119-123), встановлено, що особистісні, групові та корпоративні стреси, які виникають у діяльності підприємства, можуть розглядатись елементо, мати частковий характер, охоплюючи той чи інший вид діяльності суб'єкта господарювання та бути комплексними (с.124-127), технологію як важливу складову концептуальної моделі формування та

використання систем стрес-менеджменту на підприємстві запропоновано трактувати як цілеспрямований процес безперервного перебігу загальних функцій менеджменту на засадах циклічності, у результаті чого формуються методи стрес-менеджменту, які у формі управлінських рішень забезпечують подолання небажаних відхилень (с.144-146), розвинуто типологію методів стрес-менеджменту, що вирізняється систематизацією їхніх різновидів та у поєднанні з іншими ознаками типології формує розгалужену інформаційну базу для вибору і застосування цих методів з метою управління критичними небажаними відхиленнями. (с.149-151).

У третьому розділі дисертаційної роботи «Аналізування та діагностування систем стрес-менеджменту на підприємствах» (с.164-232) зроблено висновок про доцільність ідентифікування ключового критичного небажаного відхилення шляхом впливу на нього та вирішення інших, пов'язаних із ним, проблем (с.169-172), наголошено на важливості першочергово говорити про наявність ризику настання критичного небажаного відхилення, з цієї позиції запропоновано трактувати загрозу як останню форму критичних небажаних відхилень, що має конкретний адресний і може спричинити шкоду (с.176-181), виконано прикладне застосування удосконаленого методу аналізування систем стрес-менеджменту на підприємствах, який базується на виявленні спроможності ідентифікувати пріоритетні загрози настання критичних небажаних відхилень в розрізі проєкцій збалансованої системи показників (с.197-215), встановлено низку параметрів діагностування систем стрес-менеджменту в організаціях (с.222-228).

Четвертий розділ дисертаційної роботи «Інструменти формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах» (с.233-307) удосконалено модель полікритеріального вибору інструментів стрес-менеджменту, що враховує комплекс обґрунтованих критеріїв такого вибору (с.240-248), удосконалено науково-методичне положення з ідентифікування проблем, перспектив та можливостей з позиції соціально-психологічної складової (с.250-258), удосконалено комплекс ключових показників ефективності формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, що вирізняється врахуванням пріоритетних параметрів зазначених систем (с.275-278), запропоновано метод діагностування впливу систем стрес-менеджменту на результуючі показники діяльності суб'єктів господарювання, який вирізняється виокремленням найбільш репрезентативних індикаторів такого впливу (с.282-288).

У п'ятому розділі дисертаційної роботи «Моделювання систем стрес-менеджменту на підприємствах» (с. 308-3374) виокремлено основні причини

неуспішності моделювання як способу побудови систем стрес-менеджменту на підприємствах (с.311-322), розглянуто ключові параметри вибору методів моделювання систем стрес-менеджменту на підприємствах (с.322-325), отримав прикладне застосування метод діагностування рівня критичності небажаного відхилення в ланцюзі «постачання-виробництво-збут» у ПрАТ «Львівський локомотиворемонтний завод» (с.344-348), розвинуто науково-методичне положення до формування регламентів процесів в системах стрес-менеджменту, що враховує специфіку зазначених систем та особливості процесів, які здійснюються у них (с.355-362).

Загалом, дисертаційна робота включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Основний зміст роботи викладено на 364 сторінках тексту. Отже, за обсягом роботи, обґрунтованістю та логічністю викладання положень дослідження, а також формулювання висновків дисертаційна робота відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

4. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова значимість результатів дисертаційного дослідження Гончара М.Ф. полягає в розробленні концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних засад формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах. Зокрема, автор розвинув типологію чинників формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах; удосконалив метод аналізування систем стрес-менеджменту на підприємствах; та модель полікритеріального вибору інструментів стрес-менеджменту; розробив метод візуалізації зон потенційних критичних небажаних відхилень в межах систем стрес-менеджменту.

Ознайомлення з результатами наукового дослідження та змістом автореферату дисертаційної роботи Гончара М.Ф. дало змогу чітко визначити ключові положення, висновки і пропозиції автора, що характеризуються науковою новизною та в сукупності відображають належний науковий рівень дисертанта. Серед найбільш вагомих наукових результатів дисертаційної роботи можна виокремити наступні.

Автором розроблено метод вирізнення зон потенційних відхилень, в межах системи стрес-менеджменту що базується на отриманні сигналів раннього попередження, котрі враховують сфери інтересів підприємства у співпраці із основними стейкхолдерами (с.295-298). Запропонований метод візуалізації, передбачає виокремлення зеленої, жовтої та червоної зон зазначених відхилень. (результат підтверджено публікаціями №1, 9, 11, 22 автореферату).

Вперше розроблено концепцію формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах як конкретної функції менеджменту, що реалізується шляхом використання загальних функцій з метою отримання методів впливу, які на засадах управлінських рішень сприяють подоланню небажаних відхилень, що є істотними, екстремальними та чинять вагомий негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання (рис. 2.5). Дана концепція згідно теорії і практики – це уявлення про розвиток того чи іншого економічного процесу (с.136-138) (результат підтверджено публікаціями №1, 4, 23, 32 автореферату)

Удосконалено метод аналізування систем стрес-менеджменту на підприємствах, який базується на можливості виявлення пріоритетних з позиції економічної шкоди загроз настання критичних небажаних відхилень в розрізі проєкцій збалансованої системи запропонованих показників, що сприяє формуванню дієвих управлінських рішень у напрямку мінімізування величини такої економічної шкоди (с.175-181) (результат підтверджено публікаціями № 1, 22, 33, 34 автореферату).

Розвинуто типологію чинників формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, яка, передбачає виокремлення чинників прямого та опосередкованого впливу (с. 119-123). Зроблено висновок про те, що доцільно врахувати умови, в яких сьогодні функціонують підприємства: їхня динаміка, складність і взаємозумовленість ускладнюють процеси подолання та уникнення екстремальних, критичних небажаних відхилень від очікуваних параметрів розвитку в межах систем стрес-менеджменту (результат підтверджено публікаціями № 1, 4, 10, 22, 34 автореферату).

Запропоновано використовувати модель полікритеріального вибору інструментів стрес-менеджменту, що враховує комплекс обґрунтованих критеріїв такого вибору: досягнення встановлених цілей з урахуванням розмірів підприємства, рівень необхідного програмно-технічного забезпечення, кваліфікація персоналу, визначеність критичних небажаних відхилень, досягнення цілей у встановлені терміни, рівень об'єктивності висновків, економічний ефект від застосування, можливість застосування в умовах нестабільності середовища функціонування, а також достатність інформаційного забезпечення для застосування інструменту (с.241-250). Практичне застосування даної моделі знайшло своє місце у діяльності підприємства СП «Сферос-Електрон» - виробника кліматичних систем для автотранспорту. (результат підтверджено публікаціями № 1, 3, 16, 19, автореферату).

Удосконалено методичні положення із можливості ідентифікації перспектив та можливостей удосконалення систем стрес-менеджменту на

підприємствах, що, враховують пріоритетні з позиції соціально-психологічної складової предметні сфери і критерії оцінювання вмінь, знань та навичок управління критичними небажаними відхиленнями (с.253-262). Роль і значення соціально-психологічної складової під час формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах виражається в необхідності інформування зацікавлених осіб про очікувані заходи чи дії, надання й використання потрібного ресурсного забезпечення, втілення у життя розроблених пропозицій (результат підтверджено публікаціями № 1, 2, 9, 20, 29 автореферату).

Розвинуто типологію методів стрес-менеджменту, що вирізняється систематизацією різновидів за рівнем новизни на підприємстві, що у поєднанні з іншими ознаками типології може сформувати розгалужену інформаційну базу для вибору і застосування цих методів з метою управління критичними небажаними відхиленнями (с.148-157). Загалом ці методи дають можливість встановити характер взаємовідносин між суб'єктом та об'єктом управління та забезпечують певний порядок (результат підтверджено публікаціями №1, 4, 17, 18 автореферату).

Розвинуто науково-методичне положення щодо формування регламентів процесів в системах стрес-менеджменту, що, враховує специфіку зазначених систем та особливості процесів, які здійснюються у них, з урахуванням їхнього призначення, цілей, ресурсного забезпечення, контролювання, оцінювання ефективності, взаємозв'язків, сфер дії регламентів та відповідальності (с.373-389). Практичне використання даного науково-методичного підходу виконано у діяльності ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра» (результат підтверджено публікаціями № 1, 5, 10, 21, 30 автореферату).

Удосконалено метод діагностування впливу систем стрес-менеджменту на результуючі показники діяльності суб'єктів господарювання, який виділяється пошуком найбільш репрезентативних індикаторів впливу у розрізі пріоритетних параметрів зазначених систем та дає змогу прогнозувати значення результуючих показників (с.280-287). Такий метод дає змогу керівникам і власникам підприємств прогнозувати значення зазначених результуючих показників залежно від параметрів систем стрес-менеджменту (результат підтверджено публікаціями № 1, 3, 5, 11, 15, автореферату).

Удосконалено комплекс ключових показників ефективності формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, що виділяється врахуванням пріоритетних параметрів зазначених систем. (с.275-279). Наявність таких показників ефективності формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах дає змогу аналізувати їхній вплив на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання

(результат підтверджено публікаціями № 1, 6, 22, 26, 39 автореферату).

Розвинуто різноманітність інструментів формування і використання систем стрес-менеджменту, яка, передбачає їхнє групування у розрізі вирішення ключових завдань стрес-менеджменту, що дало змогу виокремити інструменти ідентифікування критичних небажаних відхилень, інструменти їхнього прогностичного інтерпретування та інструменти реагування на них (с.233-240). Інструменти формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах супроводжують та підтримують процес управління критичними небажаними відхиленнями на усіх рівнях організаційної структури управління, інтегруючи у собі функції планування, організування, мотивування, контролювання і регулювання (результат підтверджено публікаціями № 1, 8, 24, 27, 37 автореферату).

Отже, можна зробити висновок, що представлені у дисертаційній роботі результати дослідження мають наукову новизну та у своїй сукупності представляють теоретичні та науково-методологічні засади формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах.

5. Відображення висновків і пропозицій в опублікованих автором дисертаційних роботах.

Відповідно до чинних вимог основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлені у статтях дисертанта у фахових наукових виданнях (у т.ч. таких, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних) та у друкованих матеріалах наукових конференцій. За темою дисертаційної роботи Гончаром Михайлом Федоровичем опубліковано 39 праць, а саме: 3 монографії (у тому числі одна - одноосібна), 24 статті у наукових фахових виданнях України, з яких 16 у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття в науковому періодичному виданні іншої держави, 11 тез доповідей. Усі публікації повною мірою відображають представлені у дисертаційній роботі елементи наукової новизни, її теоретико-методологічні та методико-прикладні положення. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та висновки, які є результатом особистих досліджень здобувача, про що зазначено у переліку опублікованих праць в авторефераті дисертації (с.32-37, див. автореферат).

Є підстави для ствердження, що наукові результати, винесені Гончаром М.Ф. на захист, отримані ним особисто. Це, зокрема, підтверджується тим, що головні положення наукової новизни опубліковані в наукових працях з одноосібним авторством; до викладу дисертаційної роботи залучено ідеї з 18-ти одноосібних наукових праць автора.

6. Теоретична та практична цінність результатів дослідження

Положення, висновки та результати дослідження містять теоретичну та прикладну цінність. У дисертаційній роботі дисертантом запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми розроблення концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних засад формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах.

Зокрема, вагомим науковим результатом роботи є розроблена концепція формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, у якій стрес-менеджмент розглядається як конкретна функція менеджменту, що реалізується шляхом використання загальних функцій з метою отримання методів впливу, які на засадах управлінських рішень сприяють подоланню критичних небажаних відхилень, що є істотними, екстремальними та чинять вагомий негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання. Також вартує уваги типологія методів стрес-менеджменту, яка вирізняється з-поміж існуючих систематизацією їхніх різновидів за рівнем новизни на підприємстві, узгодженістю та масштабом змін в межах систем стрес-менеджменту, що у поєднанні з іншими ознаками типології (характер, часовий інтервал застосування, напрямок впливу, період дії, спосіб врахування інтересів працівників, рівень формування, зміст, спосіб обґрунтування) формує розгалужену інформаційну базу для вибору і застосування цих методів з метою управління критичними небажаними відхиленнями.

Ключові теоретико-методологічні та методико-прикладні положення дисертаційної роботи були впроваджені у навчальний процес впроваджено в навчальний процес на кафедрі менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка», зокрема їх використовують під час викладання дисциплін: «Економіка та управлінсько-правове забезпечення діяльності бізнесу» та «Інформаційно-управлінські системи в інноваційній діяльності», а також під час написання кваліфікаційних робіт бакалаврів та магістрів (довідка №67-01-510 від 20.03.2018).

Безпосередню практичну значущість, зокрема, мають: розвиток типології чинників та інструментів формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, а також типологія методів стрес-менеджменту; удосконалення науково-методичного положення з ідентифікування проблем, перспектив та можливостей удосконалення систем стрес-менеджменту з позиції соціально-психологічної складової, а також комплексу ключових показників ефективності формування і використання цих систем та методу діагностування їхнього впливу на результуючі показники діяльності суб'єктів господарювання. Важливим також є розвиток науково-методичного положення до формування регламентів процесів в системах стрес-менеджменту, а також розроблення

методу візуалізації у цих системах зон потенційних небажаних відхилень.

Запропоновані автором розробки були впроваджені та використовуються на вітчизняних підприємствах: ТОВ «Джентерм Україна» (довідка №37-3 від 12.02.2018 р.), НАК «Нафтогаз України» (довідка №10-2441 від 16.05.2018 р.), СП ТОВ «Сферос-Електрон» (довідка №095/039/01 від 02.05.2018 р.), ПрАТ «Львівський локомотиворемонтний завод» (довідка №12-17/15 від 24.10.2016 р.), ТзОВ «Євробуд-холдинг» (довідка №13-1 від 20.12.2017 р.), ТзОВ «Сервіс» ПАТ «Стрийський завод КПО» (довідка №13-11 від 11.01.2018 р.), ТзОВ «Фармацевтична фабрика» (довідка №17-3-11 від 18.06.2017 р.), ТзОВ «Хмільний Лев» (довідка №13А/12-10 від 12.02.2018 р.).

7. Дискусійні положення дослідження та зауваження щодо дисертації.

Поряд із загальною позитивною оцінкою представлених у дисертаційній роботі Гончара М.Ф. положень, висновків та рекомендацій по роботі слід надати певні зауваження:

1. У роботі не представлено чіткого трактування сформованого комплексу превентивних заходів для зниження величини ймовірної економічної шкоди внаслідок настання критичних небажаних відхилень, що є результатом застосування узагальненої послідовності аналізування систем стрес-менеджменту на підприємствах з позиції спроможності ідентифікування пріоритетних загроз настання критичних небажаних відхилень (с.176-177 дисертації);

2. При обґрунтуванні методу візуалізації в межах системи стрес-менеджменту, було б доцільно більш детально описати виокремлені зони критичних небажаних відхилень: «зелену», «жовту» та «червону» у межах систем стрес-менеджменту (с.297 дисертації та с.25 автореферату), надавши розгорнуті рекомендації щодо практичного застосування згаданого методу в практичній діяльності підприємств;

3. У пункті 3.2 дисертації на с.182-183 не досить коректною є наведена інформація щодо 3-х місячного плану календарних робіт з проведення опитування при діагностуванні систем стрес-менеджменту. В той же час, опис результатів опитування (с.183 – 213) містить великий аналітичний матеріал, який узагальнено автором за результатами анкетування (додаток А2 дисертації), але в ньому не міститься також обґрунтування вибору респондентів для опитування з метою доведення репрезентативності вибірки;

4. Не можна погодитись з тим, що показник рівня ефективності навчання технологіям стрес-менеджменту (табл. 4.5, с.278 дисертації) розраховується на основі співвідношення кількості працівників, які пройшли навчання в згаданому періоді та оцінили його як ефективне та загальної

кількості працівників, що пройшли в зазначеному періоді таке навчання, оскільки, по-перше, така оцінка є суб'єктивною, а по-друге, критерієм ефективності можна обрати не оцінку ефективності навчання самим менеджером, а зниження конфліктності в колективі за оцінкою працівників (застосувавши, наприклад, метод опитування аналогічний методу 360 градусів), що суттєво підвищить об'єктивність оцінювання та якість прийняття на цій основі управлінських рішень;

5. В запропоновану збалансовану систему показників (с.176 дисертації) для діагностування діяльності підприємства доцільно було б включити екологічну складову, оскільки в сучасних умовах екологія є додатковим стресовим чинником для працівників підприємств;

6. Із тексту автореферату не зовсім зрозуміло як здійснюється вибір інструментів стрес-менеджменту у запропонованій моделі (рис.5, с.19 автореферату);

7. Варто більш детально обґрунтувати доцільність застосування методу візуалізації в межах систем стрес-менеджменту зон потенційних критичних небажаних відхилень, що ґрунтується на ідентифікації сигналів раннього попередження, які враховують волатильність сфер інтересів підприємства у взаємодії із ключовими стейкхолдерами (с.296 дисертації).

Висловлені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації Гончара М. Ф., але потребують додаткових пояснень автора роботи.

Відповідність автореферату змісту дисертаційної роботи

Авторефераті дисертації за структурою та змістом відповідає дисертації та не містить положень, які в ній відсутні.

Загальний висновок щодо дисертаційної роботи та її відповідності вимогам до дисертацій на здобутій наукового ступеня доктора наук

Актуальність і своєчасність теми дисертаційної роботи, належний рівень обґрунтованості та достовірності сформульованих положень, висновків і пропозицій, ступінь наукової новизни, науково-теоретична та практична значимість, стиль викладення та оформлення, ступінь апробації результатів дослідження та висвітлення здобутків автора у фахових наукових виданнях, загальна кількість друкованих праць автора за темою дисертаційної роботи дають змогу зробити висновок, що дисертаційна робота Гончара Михайла Федоровича на тему «Формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах» є самостійною завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати і забезпечено вирішення важливої теоретичної та прикладної проблеми щодо розроблення концептуальних, теоретико-

методологічних і методико-прикладних засад формування та використання систем стрес-менеджменту на підприємствах.

У роботі матеріали та висновки кандидатської дисертації автора не використовувались.

Дисертаційна робота виконана українською мовою, оформлена у відповідності з нормами і правилами МОН України, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою автора та характеризується достатньо високим науково-теоретичним рівнем. Автореферат за структурою та технічним оформленням відповідає вимогам визначеним МОН України і діючим стандартам, його зміст повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи. Ознайомлення з науковими положеннями, висновками і пропозиціями дисертаційної роботи свідчить, що вона відповідає сучасним особливостям, проблемам, завданням і тенденціям наукових досліджень в економічній сфері.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає змогу стверджувати, що дисертація Гончара М.Ф. є завершеною науково-дослідною роботою, за своїм змістом і якістю відповідає вимогам МОН України, які висуваються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема, п. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р.). Це дає можливість зробити висновок, що автор дисертаційної роботи – Гончар Михайло Федорович - заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04. - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
та бізнесу Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Т.І. Лепейко

